

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьялар коллегиясынын
2020-жылдын 30-январындагы № 05 аныктамасына
Максатбек Буржуевич Касымбековдун жана
Тажикан Нурмаматовна Сатымкулованын
даттануусун кароо жөнүндө

ТОКТОМУ

2020-жылдын 3-апрели

Бишкек шаары

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу К.А. Дуйшеев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Л.П. Жумабаев, М.Ш. Касымалиев, К.Дж. Кыдырбаев, А.О. Нарынбекова, Э.Ж. Осконбаев, Ч.О. Осмонова, Ж.И. Саалаевдин курамында, сот отурумунун катчысы С.А. Джалгокпаеванын катышуусунда «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 5-бөлүгүн жетекчиликке алып, М.Б. Касымбеков жана Т.Н. Сатымкулованын Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялар коллегиясынын 2020-жылдын 30-январындагы №05 аныктамасына келтирилген даттануусун сот отурумунда карап чыкты.

Даттанууда баяндалган жүйөлөрдү жана М.Б. Касымбеков менен Т.Н. Сатымкулованын өтүнүчү боюнча материалдарды изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына 2019-жылдын 16-декабрында М.Б. Касымбековдун жана Т.Н. Сатымкулованын Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 127-беренесинин 1-бөлүгүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 3-пунктуна карама-каршы келет деп таануу жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Кайрылуучулардын өтүнүчүнөн келип чыккандай, доогерлер Т. Сасыков жана Т.Н. Сатымкулова жоопкерлер А. Батыркулов жана М. Атамбековага карата Т. Сасыков менен А. Батыркуловдун ортосундагы Сузак районунун Кыз-Кол айылында жайгашкан турак жайы боюнча 2014-жылдын 6-майында түзүлгөн соода-сатык келишимин жараксыз деп таануу жөнүндө доо арызы менен сотко кайрылышкан.

Сузак райондук сотунун 2017-жылдын 27-сентябрындагы чечимине ылайык жогоруда аталган келишим акчасыз, курулай түзүлгөн деген бүтүмдүн негизинде жараксыз деп таанылган. Доо арыз боюнча мамлекеттик алым мүлктүк эмес мүнөздөгү талаштан алынчу көлөмдө белгиленип, жоопкер А. Батыркуловдон 700 сом өндүрүлгөн.

Жалал-Абад областтык соту 2018-жылдын 17-январында Сузак райондук сотунун жогоруда көрсөтүлгөн чечимин жокко чыгарып, жаңы чечим кабыл алып, доо арызды канааттандыруусуз калтырган. Ошондой эле соттук коллегия мамлекеттик алым туура эмес алынгандыгын белгилеп, доону мүлктүк талаш катары баалап, мамлекеттик алым турак-жайдын баасы 2 300 000 сомдон эсептелинүүгө тийиш деген жыйынтыкка келген. Натыйжада биринчи инстанцияда төлөнчү 10% түзгөн 230 000 сом жана

апелляциялык инстанцияда 5% - 115 000 сом, жалпысы 345 000 сом мамлекеттик алымды төлөө доогерлерге жүктөлгөн.

Доогерлер бул чечим менен макул болбостон, 350 сом мамлекеттик алым төлөп, кассациялык арыз менен Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна кайрылышкан. Бирок, Кыргыз Республикасынын Жогорку соту 2018-жылдын 28-февралындагы аныктамасы менен мамлекеттик алым төлөнбөгөндүгүнө байланыштуу кассациялык арызды кайтарып берген.

Андан ары доогерлер арыз берүү үчүн төлөнө турган 115 000 сом өлчөмүндөгү мамлекеттик алымды төлөөгө мүмкүнчүлүгү болбогондугуна байланыштуу, материалдык абалынын начарлыгы тууралуу далилдерди келтирип, мамлекеттик алымдан бошотуу жөнүндө, аны төлөөнүн мөөнөтүн жылдыруу, же созуу жөнүндө, мамлекеттик алымды жарым-жартылай төлөө жөнүндө өтүнүчтөр менен бир нече ирет кассациялык арыздар менен Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна кайрылышкан. Бирок, жогоруда аталган арыздар канааттандыруусуз калтырылып келген.

Кайрылуу субъекттери белгилегендей, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2019-жылдын 16-январындагы чечимине ылайык Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 1994-жылдын 18-июлундагы № 521 токтому менен бекитилген Мамлекеттик алымдын ставкаларынын 1-пунктунун «а» пунктчасынын төртүнчү абзацы Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келет деп таанылып, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2019-жылдын 15-апрелиндеги № 159 «Мамлекеттик алымдын ставкаларын бекитүү жөнүндө» токтому менен мамлекеттик алымдын ченемдери азайган.

Ушуга байланыштуу, доогерлер мамлекеттик алымды толук түрдө, аны 28 000 сом өлчөмүндө төлөп, кассациялык даттануу берүү мөөнөтүн калыбына келтирүү жөнүндө өтүнүчүн тиркеп, кайрадан Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна кассациялык арыз менен кайрылышкан.

Бирок, Кыргыз Республикасынын Жогорку соту өзүнүн 2019-жылдын 25-сентябрындагы аныктамасы менен кассациялык даттануу берүү мөөнөтүн калыбына келтирүү жөнүндө өтүнүчтү канаттандыруусуз калтырган.

Бул аныктама арыз ээлеринин пикири боюнча негизсиз жана мыйзамсыз болуп, ишти маңызы боюнча кароого жол бербей, алардын акыркы соттук инстанцияга кайрылуу укугун бузган. Тактап айтканда, соттук коллегия өз аныктамасында кассациялык арыздардын берилип келгенин гана белгилеп, арыздануучулардын башка аракеттерин чагылдырбай, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 127-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык арыздануучулар келтирген жагдайлар процесстик мөөнөттү өткөрүп жиберүүнүн жүйөлүү себептери катары бааланбайт жана өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүүгө негиз боло албайт деген тыянакка келген.

Кайрылуу субъекттери белгилегендей, талашылып жаткан ченемде өтүп кеткен процесстик мөөнөт сот жүйөлүү деп тааныган себептер болгон учурда гана калыбына келтирилет деп көрсөтүлүп, жүйөлүү себептердин түшүнүгү, багыттары, чектери белгиленген эмес. Бул жагдай соттор өтүп кеткен процесстик мөөнөттү калыбына келтирүү жөнүндө арыздарды кароодо арыздануучулар тарабынан көрсөтүлгөн себептерди баалоо толугу менен соттордун ички ынанымына калтырылган.

Арыздануучулар өтүнүчтө белгилегендей, алар кассациялык даттануу мөөнөтүн өткөрбөстөн, мамлекеттик алымды төлөөдөн бошотуу, төлөөнүн мөөнөтүн жылдыруу же созуу, мамлекеттик алымды жарым-жартылай төлөө жөнүндө өтүнүчтөр менен бир нече жолу сотко кайрылышкан. Бул аракеттер доогерлер Т. Сасыков жана Т.Н. Сатымкулованын өз укуктарын сотто коргоого умтулуусун көрсөтүп, кассациялык даттануу берүү мөөнөтүнүн өткөрүлүшү жүйөлүү экендигин далилдөөдө.

Бирок, кайрылуу субъекттеринин пикири боюнча, талашылып жаткан ченем процесстик мөөнөтү өткөрүп жиберүүнүн себептерине баа берүүнү толугу менен соттордун ички ынанымы менен чечүүсүнө калтырып, Кыргыз

Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 3-пунктунда каралган адамдардын жана жарандардын жогору турган сот тарабынан ишти кайра каратуу укугун бузууда жана ушул себептен Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 127-беренесине өзгөртүү жана толуктоо киргизүү зарыл.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, М.Б. Касымбеков менен Т.Н. Сатымкулова Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 127-беренесинин 1-бөлүгүн Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 3-пунктуна карама-каршы келет деп таанууну суранышкан.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялар коллегиясы эгерде кайрылуу таризи жана мазмуну боюнча «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын талаптарына ылайык келбесе, судьялар коллегиясы кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартат деп көрсөтүп, аталган конституциялык Мыйзамдын 28-беренесинин 2-бөлүгүнө, 3-бөлүгүнүн 1-пунктуна, 5-бөлүгүнө таянып, 2020-жылдын 30-январындагы №05 аныктамасы менен өтүнүчтү өндүрүшкө кабыл алуудан баш тарткан.

Судьялар коллегиясы белгилегендей, ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугунун презумпциясы ченемдик укуктук актынын конституциялуулугундагы күмөндүүлүктүн талашылып жаткан ченемдин жөнгө салуу предмети менен конституциялык орнотмолордун бузулушунун ортосундагы байланышын көрсөтүүчү укуктук мүнөздөгү жүйөлөр менен тастыкталышын талап кылат.

Ушуга байланыштуу, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамда Конституциялык палатага болгон кайрылууну тариздөөгө жана арыздануучу койгон маселе боюнча анын көз карашын негиздөөгө болгон бир катар талаптар каралган (20, 24, 25 жана 28-беренелер).

Тактап айтканда, аталган конституциялык Мыйзамдын 24-беренесине ылайык мыйзамдын, башка ченемдик укуктук актынын Конституцияга ылайык келүүсү жөнүндөгү маселеде күмөндүүлүктүн пайда болуусу – ишти кароого негиз болуп эсептелет.

Судьялар коллегиясынын көз карашы боюнча М.Б. Касымбеков, Т.Н. Сатымкулованын кайрылуусунда, талашылып жаткан ченем менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын тиешелүү ченемине келтирилген шилтемеде тутумдук укуктук байланыш жок экени көрүнөт. Арыздануучулар укуктук мүнөздөгү эмес фактологиялык жүйөлөрдү, тактап айтканда, жалпы юрисдикциядагы соттордун укук колдонуу тажрыйбасындагы маселелерди баяндап, талашылып жаткан ченемге өзгөртүү жана толуктоолорду киргизүү зарылдыгын белгилеген. Мындай жагдайда талашылып жаткан ченем күмөндүүлүктү жаратпай, жогоруда көрсөтүлгөн конституциялык Мыйзамдын талаптарына ылайык келбейт. Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 127-беренесинин 1-бөлүгү жарандык сот өндүрүштүн катышуучуларына өткөрүп жиберген мөөнөттү кайрадан калыбына келтирүүгө мүмкүндүк берип, алардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын соттук коргоонун кепилдиктерин кеңейтүүгө багытталган.

Ошондой эле аныктамада Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 6-бөлүгүнө, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 4, 18-беренелерине ылайык Конституциялык палата чектелген ыйгарым укуктарга ээ болуп, алардын катарында мыйзамдарга өзгөртүү жана толуктоолорду киргизүү, жалпы юрисдикциядагы соттордун актыларына укуктук баа берүү боюнча ыйгарым укуктары каралган эмес деп белгиленген.

М.Б. Касымбеков жана Т.Н. Сатымкулова судьялар коллегиясынын 2020-жылдын 30-январындагы №05 аныктамасы менен макул болбостон, 2020-жылдын 25-февралында Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына даттануу менен кайрылган.

Арыздануучулар өзүнүн даттануусунда белгилегендей, алар өз өтүнүчүндө мыйзамдарга өзгөртүү жана толуктоолорду киргизүүнү, жалпы юрисдикциядагы соттордун актыларына укуктук баа берүүнү суранышкан эмес. Кайрылуу субъектилеринин айтымында ар бир жарандын жогору турган сотко даттануу укугу бар жана ал формалдык түрдө соттук акт менен чектелүүгө тийиш эмес. Ошондой эле, өтүнүчтө баяндалган соттук тажрыйба алардын жүйөлөрүн тастыктоочу мисал катары гана келтирилген.

Жогоруда баяндалгандын негизинде М.Б. Касымбеков жана Т.Н. Сатымкулова Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялар коллегиясынын 2020-жылдын 30-январындагы №05 аныктамасын жокко чыгарууну жана өтүнүчүн өндүрүшкө кабыл алууну суранышууда.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы арыздануучулардын жүйөлөрүн жана судьялар коллегиясынын кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуусунун негиздерин талкуулап төмөнкүдөй тыянакка келет.

Соттук коргонуу, анын ичинде жогору турган сот тарабынан ишти кайра каратуу укуктарын жүзөгө ашыруу мүмкүндүгү мөөнөтү жагынан чексиз мүнөзгө ээ боло албайт. Укуктук ишенимдүүлүк принциби жана жарандык жүгүртүүнүн туруктуулугу укуктук талаштарды чечүү үчүн сотторго кайрылуу убактысын бөгөт коюу мөөнөттөрү аркылуу чектөөнү талап кылат. Бул жагдайда көрсөтүлгөн конституциялык укуктарды жүзөгө ашырууга байланышкан коомдук мамилелерди жөнгө салууда процессуалдык мөөнөттөр институту өзгөчө мааниге ээ.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2018-жылдын 24-январындагы Чечиминде көрсөтүлгөн укуктук позициясына ылайык соттук коргонууга укукту жүзөгө ашыруунун негизги элементтеринин бири соттук коргонуунун жеткиликтүүлүгү болуп саналат. Ал өз кезегинде мамлекет тарабынан кандайдыр бир чектөөлөрсүз бузулган укуктарды адилет калыбына келтирүүгө мүмкүндүк бере турган

уюштуруучулук жана процессуалдык мүнөздөгү шарттардын түзүлүшүн талап кылат. Анын ичинде акылга сыйарлык сот чыгымдары жана мүмкүндүгү жок жактардын ал чыгымдардан бошотулуу укугу ушундай шарттардан болуп саналат. Мамлекеттик төлөмдү төлөө милдетин аткарууга мүлктүк абалына байланыштуу кызыкдар жактын мүмкүндүгүнүн жоктугу анын соттук коргонуу укугун жүзөгө ашыруусуна тоскоолдук жаратпоосу керек. Башкача болгондо Конституциянын адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктеринин соттук корголуусун кепилдеген жоболоруна карама-каршы келип калар эле. Ушуга байланыштуу Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодекси (105-берене) мамлекеттик төлөм жөнүндөгү мыйзамдар менен тике байланышта болуп, мамлекеттик алымды төлөөдөн толугу менен же жарым жартылай бошотуу, ошондой эле жылдыруу жана созуу боюнча мүмкүндүк жарандык процесстик укуктук мамилелердин айрым субъектилерине берилген учурларды белгилейт.

Талашылып жаткан ченемге байланыштуу Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодекси процессуалдык мөөнөттөрдү калыбына келтирүү тартибин карайт. Ал эми мөөнөттү калыбына келтирүү маселесин кароодо себептердин жүйөлүүлүгүн мыйзам деңгээлинде аныктоо жана тизмесин камтуу, алардын көп түрдүүлүгүнө байланыштуу мүмкүн эмес. Ушул себептен мыйзам чыгаруучу тарабынан бул маселе тикелей судьянын кароосуна калтырылган. Судьялар чечимдерди Кыргыз Республикасынын Конституциясына жана мыйзамдарына, ошондой эле акыл-эстүүлүк жана адилеттик, иштин бардык жагдайларына ар тараптуу жана объективдүү баа берүү принциптерине негизделген өзүнүн ички ынанымдары боюнча кабыл алуусу керек.

Ушуга ылайык, аракеттеги укуктук жөнгө салуу анын ичинде мүлктүк абалына байланыштуу мамлекеттик төлөмдү төлөө мүмкүндүгү жок болгон учурда жана объективдүү себептер боюнча тигил же бул процессуалдык мөөнөттөр бузулган учурларда сот адилеттигине жеткиликтүүлүктү жана ишти жогору турган сот тарабынан кайра каратуу укугун камсыздоо боюнча

болгон зарыл механизмдерди камтыйт. Ошондуктан Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы судьялар коллегиясынын аракеттеги укуктук жөнгө салуунун Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайыктуулук маселесинде күмөндүүлүктүн жоктугу жөнүндө тыянакты туура деп эсептейт.

Арыздануучулардын жүйөлөрү өз маңызы боюнча фактологиялык мүнөзгө ээ жана жалпы юрисдикциядагы соттордун укук колдонуу практикасында калыптанып калган көйгөйлөргө тийиштүү жана конституциялык сот өндүрүшүнүн чектеринде кароонун предмети боло албайт.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 5-бөлүгүн, 46, 47, 48-беренелерин, 51-беренесинин 1-бөлүгүн жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

Т О К Т О М К Ы Л А Т :

1. Максатбек Буржуевич Касымбеков жана Тажикан Нурмаматовна Сатымкулованын Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялар коллегиясынын «Максатбек Буржуевич Касымбековдун жана Тажикан Нурмаматовна Сатымкулованын өтүнүчүн өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө» 2020-жылдын 30-январындагы №05 аныктамасына даттануусу канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын ушул токтому акыркы, даттанууга жатпайт жана кол коюлган учурдан тартып күчүнө кирет.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ**